

TÜRKİYE'NİN

Doğal-Egzotik

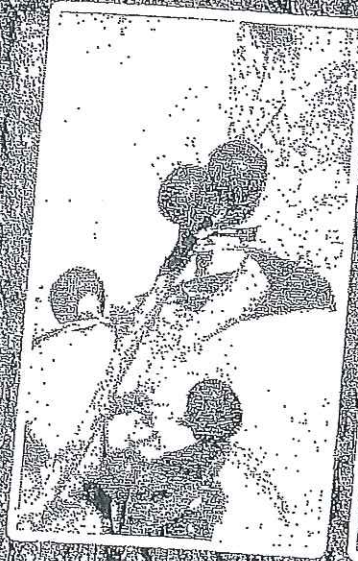
AĞAÇ ve ÇALILARI

1

İlk Bölümler
Gymnospermiler
(A-Z)

Angiospermiler
(A-G)

Prof. Dr. Ünal AKKEMİK
Editör

I
Gymnospermiler
Angiospermiler
(A-G)

Editör

Prof. Dr. Ünal Akkemik

Bölüm Yazarları (Alfabetik sırayla)

Ahmet Emre Yaprak (Ankara Ü. Fen Fak.)	Hüseyin Fakir (S.D.Ü. Orman Fakültesi)
Ali Kavgacı (Batı Akdeniz Orm. Arş. Enst.)	İsa Başköse (Biyolog)
Ali Kaya (Orman Mühendisi)	Nesibe Köse (İstanbul Ü. Orman Fakültesi)
Aliye Aras (İ.Ü. Fen Fakültesi)	Neval G. Özkan (Düzce Ü. Orman Fakültesi)
Alper H. Çolak (İst. Ü. Orman Fakültesi)	Nihan Koçer (Düzce Ü. Orman Fakültesi)
Bilge Tunçkol (Bartın Ü. Meslek Yokulu)	Nurgül Karhoğlu (İstanbul Ü. Orman Fakültesi)
E. Burcu Yeşilyurt (Biyolog)	Özgür Eminağaoğlu (Artv. Çoruh Ü. Orman F.)
Emrah Yüksel (Artvin Çoruh Ü. Orman F.)	Rüya Yılmaz (Orman Mühendisi)
Dilek Oral (İstanbul Ü. Orman Fakültesi)	Saim Başaran (Batı Akdeniz Orm. Arş. Enst.)
Ernaz Altundağ (Düzce Ü. Fen-Edebiyat F.)	Salih Sercan Kanoğlu (N. Gökyiğit Botanik B.)
Gamze Tuttu (Ç. Karatekin Ü. Orman F.)	Serdar Aslan (Düzce Ü. Orman Fakültesi)
Gül Nilhan Tuğ (Ankara Ü. Fen Fak.)	Tolga Ok (K. Maraş S.Ü. Orman Fakültesi)
Güven Aksu (Artvin Çoruh Ü. Orman F.)	Turgay Birtürk (Düzce Ü. Orman Fakültesi)
H. Tuncay Güner (İst. Ü. Orman Fakültesi)	Ünal Akkemik (İstanbul Ü. Orman Fakültesi)
Hatice Yılmaz (İstanbul Ü. Orman Fakültesi)	Zeki Aytaç (Gazi Ü. Fen-Edebiyat Fak.)

Celtis L. (Çitlenbikler)

Özgür Eminağaoğlu

Kışın yaprağını döken, subtropik ve ılıman bölgelerde ise herdem yeşil olan ağaç ya da nadiren boy lu çalılardır. Kabuk ince, gri renkte, pürüzsüz düzgün veya büyük siğillidir. Çok sayıda pullarla örtülmüş olan tomurcuklar sürgün üzerinde almalı dizilmişlerdir. Yaprakların kenarları çoğunlukla keskin veya dilimli dişli ya da tamdır. Dip tarafları çarpık, uçları sivri veya damla uçlu, ana damar dipten üçlü olarak çıkar, çatallanmıştır. Yaprakların 0,5-1,5 cm uzunluğunda bir sapı vardır. Çiçekler uzun saplı, bir eşeyli ya da erdişidir. Çiçek yaprakları 4-5 parçalıdır. Stamen sayısı çiçek yaprakları sayısı kadar olup 4-5 tanedir. Ovaryum 1 gözlüdür. Stigma 2 tanedir. Stillus kısadır. Ercikler sarı renklidir. Meyve çekirdekli sulu meyve tipinde, hemen hemen küremsi veya yumurta şeklinde, etli olup belirgin şekilde saplıdır. Çekirdek kemik-sidir (Browicz ve Zielinski, 1982a; Yalınık, 1993).

Celtis cinsi *Euceltis*, *Sponioceltis*, *Solenostigma* ve *Mertensia* olmak üzere 4 alt cinse ayrılmakta olup yaklaşık 60 kadar taksonu mevcuttur. Ülkemizde doğal yayılış gösteren 4 türün hepsi de *Euceltis* seksiyonu’na aittir (Wolpers, 1853).

Bu seksiyona ait tam anahtarı aşağıda verilmiştir (Browicz ve Zielinski, 1982a):

1. Yapraklar tüysüz, eğer tüyler mevcutsa asla yumuşak değil, sert; endokarpın üzeri hafif pürüzlü

.....*Celtis glabrata*

1. Yapraklar en azından damarlar boyunca tüylü; yumuşak tüyler her zaman bulunur

2. Olgun meyve sarı veya turuncu; yapraklar geniş yumurtamsı, kenarları kertikli - testere dişli-kertikli; diş geniş ve kısa; endokarpın üzeri düz, 4 adet çıkıntı vardır

.....*Celtis tournefortii*

2. Olgun meyve kahverengimsi-siyahımsı; yapraklar yumurtamsı-mızraksı, kenarları testere dişli veya keskin testere dişli; diş oldukça dar ve uzun

3. Yapraklar yumurtamsı-mızraksı veya mızraksı, genellikle uzun-uçlu, alt yüzü kadi-fe tüylü ve kahverengimsi-yeşil veya grimsi-yeşil; endokarpın üzeri fazlasıyla girintili-çukuntılıdır(ağsı-buruşuk)

.....*Celtis australis*

3. Yapraklar yumurtamsı veya baklava dilimi şeklinde-yumurtamsı, sivri-uçlu, altı yüzü tüylü veya nadiren hemen hemen tüysüz ve mat mavi-yeşil; endokarpın üzeri hafif pürüzlüdür (ağsı)

.....*Celtis caucasica*

Celtis caucasica

Celtis australis L.

Çitlenbik, Dardağan

Doğal

Yayılışı

Türkiye, Kuzey Batı Afrika, Güney Avrupa ve Batı Transkafkasya'da, açık kayalık yamaçlarda ve çalılıklarda, nadiren ormanlarda 50-700 (-1000) m yükseltilerde doğal yayılış gösteren, genellikle yalnız bulunan, yenebilen meyvelerinden dolayı kültürü yapılan Akdeniz elementi olan bir türdür. Türkiye'de İstanbul, Bursa, Bilecik, Zonguldak, Sinop, Samsun, Trabzon, Rize, Balıkesir, Aydın, Denizli, Antalya, İçel ve Kahramanmaraş illerinde bulunur (Browicz ve Zielinski, 1982a).

Botanik Özellikleri

Yuvarlak tepeli, seyrek dallı, gövde kabuğu düzgün, gri renkli, genç sürgünleri kadife tüylü olan 20-25 m'ye kadar boylanabilen ağaçtır. Yapraklar 4-12 (-15) x (2-) 3-4 (-5) cm boyutlarında, yumurtamsı-mızraksı veya mızraksı, dip tarafı kama biçiminde ve çarpık, genellikle uçları sivri ve damla uçlu, kenarları keskin testere dişli, üst yüzü dağ karaağacında olduğu gibi zımpara tüylü ve koyu yeşil renkte, alt yüzü kadife tüylü ve kahverengimsi-yeşil veya grimsi-yeşil renkte; yaprak sapı 1,5 (-2) cm kadardır. Yaprak sapı izi yarım daire biçiminde olup üzerinde üç adet iletim demeti izi vardır. Çiçekler erdişi veya bir cinslidir. Uzun saplı (1,5-2,5 cm) erdişi çiçekler yaprakların koltuklarında bulundukları halde, kısa saplı erkek çiçeklerin 3-5 adeti bir arada, sürgünün dip taraflarında toplu halde bulunurlar. Çanak 4-5 parçalı, stamen sayısı da çanak yaprak sayısı kadardır. Çiçek sapı 3,5 cm'ye kadar olup, en yakın boğumdan daha uzundur. Çekirdekli sulu meyve 9-12 mm çapında, küre biçiminde, ekzokarp kahverengimsi-siyahımsı renklerde bulunur. Etli kısım tatlı, yenir. Endokarp'ın yüzeyi düz değil girintili-çukuntılıdır (çopur, ağsı-buruşuk). Çiçeklenme zamanı mart, nisan (mayıs) aylarıdır (Browicz ve Zielinski, 1982a).

Celtis caucasica Willd.

Kafkas çitlenbiği

Doğal

Yayılışı

Türkiye, Kafkasya, Kuzey Irak, İran, Horasan, Türkistan, Afganistan, Pakistan ve Keşmir'de; açık kayalık yamaçlarda, çoğu kez akarsu ve nehir kenarlarında 400-1450(-1900) m yükseltilerde yayılış gösterir. Kültürü yapılır. Türkiye'de Kuzey ve Güney Doğu Anadolu bölgelerinde; Artvin, Zonguldak, Amasya, Samsun, Çorum, Tokat, Van, Urfa ve Hakkâri illerinde doğal olarak bulunur.

Botanik Özellikleri

Sürgünleri seyrek tüylü veya hemen hemen tüysüz olan, genellikle 15 m'den büyük olmayan küçük ağaçtır. Yapraklar 4-8(-10) x (2-)2,5-5 cm boyutlarında, yumurtamsı veya baklava dilimi ya da yumurtamsı şekilde, tabanda çarpık, sivri uçlu, testere dişli, üst yüzü çıplak, alt yüzü tüylü veya nadiren hemen hemen tüysüz ve mat mavimsi-yeşil renktedir. Çiçek sapı 1,5-2 cm'ye kadar olup en yakın boğumdan daha kısadır. Çekirdekli sulu meyve ortalama 10 mm çapında, açık kahverengi veya kırmızımsı-kahverengi renklerinde. Çekirdek (endokarp) hafifçe pürüzlüdür (ağısıdır). Çiçeklenme zamanı mart, nisan (-mayıs) aylarıdır (Browicz ve Zielinski, 1982a).

Celtis glabrata Steven ex Planchon

Parlak yapraklı çitlenbik

Doğal

Yayılışı

Türkiye, Balkanlar, Kırım, Kafkasya, Kuzey Irak ve İran'da yayılış gösterir. Açık kayalık yamaçlarda 650-1370(-1800) m yükseltilerde bulunur. Türkiye'de Batı Anadolu dışında yaygındır. Kastamonu, Tokat, Gümüşhane, Kars, Ankara, Tunceli, Bitlis, Van, Antalya, Isparta, İçel, Hatay ve Hakkâri illerinde doğaldır (Browicz ve Zielinski, 1982a).

Botanik Özellikleri

Yuvarlak tepeli, sürgünleri tüysüz, parlak, kestane kahverengisi, belirgin beyazımsı lentiselli, 3-5 metre boylarında çalı veya küçük ağaçtır. Yapraklar 2-8 x 2-5(-6) cm boyutlarında, tüysüz veya bazen seyrek tüylü (yumuşak değil) ve alt yüzü sarımsı veya mat mavimsi-yeşil renklerinde, geniş yumurtamsı-dar yumurtamsı şeklinde, tabanı belirgin biçimde çarpık, yaprak ucu sivri, kenarları dişli veya dilimli dişlidir. Çekirdekli sulu meyve küremsi, sarı-turuncu rengindedir. Çiçek sapı 2 cm'ye kadardır. Çekirdek hafif pürüzlüdür. Çiçeklenme zamanı mart-nisan aylarıdır (Browicz ve Zielinski, 1982a).

Celtis tournefortii Lam.

Doğu çitlenbiği

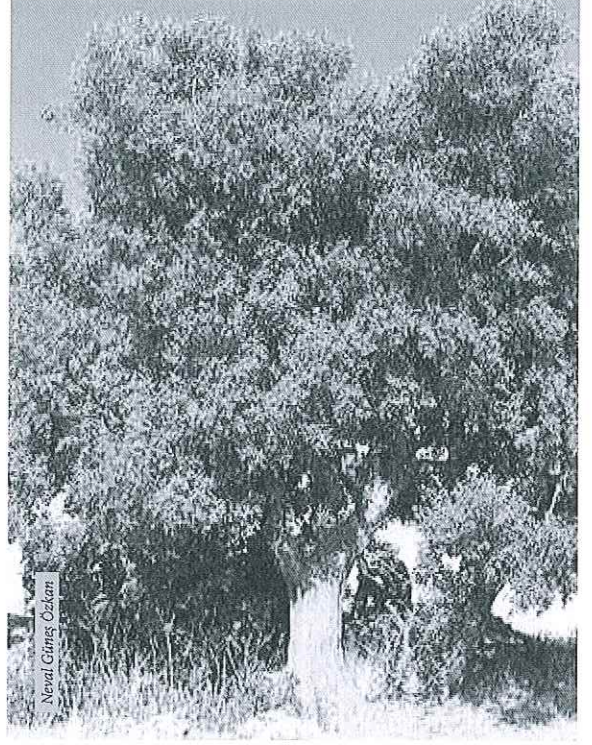
Doğal

Yayılışı

Türkiye, Adalar, Balkanlar, Kuzey Irak, Batı İran ve Güney Transkafkasya'da bulunur. Açık kayalık yerlerde 300-1500 m yükseltilerde yayılış gösterir. Türkiye'de; Ankara, İzmir, Afyon, Niğde, Malatya, Muş, Bitlis, Kars, Isparta, Konya, İçel, Gaziantep, Urfa ve Mardin illerinde doğaldır.

Botanik Özellikleri

Sürgünleri tüylü olan, 6 metreye kadar boylanan çalı veya küçük ağaçlardır. Yapraklar 2-6 x 1,5-4,5 cm boyutlarında, boyu genişliğinin iki katından fazla uzun değil, geniş yumurtamsı; tabanı çoğu kez fazlasıyla çarpık, bazen hemen hemen yüreğimsi; sivri uçlu, kenarları testere dişli veya testere dişli-kertikli, dişler geniş ve kısa, çoğu kez seyrek bulunur. Üst yüz tüysüz, mat mavi veya mat mavimsi yeşil, alt yüzü hafif tüylü ve daha açık renktedir. Çekirdekli sulu meyve sarı veya turuncu renkte, 9-12 mm çapındadır. Çiçek sapı kısa, 0,5-1,5(-2) cm uzunlukta, yaprak sapının ortalama iki katı kadar uzunluğundadır. Çekirdek (endokarp) nerdeyse pürüzsüz 4 çıkıntılıdır. Çiçeklenme zamanı mart-nisan aylarıdır (Browicz ve Zielinski, 1982a).

Neval Güneş Özkan

Neval Güneş Özkan